

DOĞU TÜRKİSTAN GERÇEĞİ

Ocak 2021 | Sayı 11

HUAWEI, ÇİN ZULMÜNE PATENT İSTEDİ!

DOĞU TÜRKİSTAN
BASIN VE MEDYA DERNEĞİ
شەرقىي تۈركىستان ئاخبارات ۋە مەدەنىيەت جەمئىيىتى

BİZİ SOSYAL MEDYA
HESAPLARIMIZDAN
TAKİP EDEBİLİRSİNİZ

TÜRKİSTAN PRESS

TÜRKİSTAN TV

TÜRKİSTAN TV

TÜRKİSTAN TV

UYGURLAR, DOĞU TÜRKİSTAN VE STRATEJİK ÖNEMİ

Türkistan; Rus ve Çinliler tarafından paylaşılmış, işgal edilmiş Türkün toprakları.

Türklerin “Ata Yurdu”.

Ne kadar farkındayız?

Google’ın yaptığı analize göre Türkiye’de en çok aranan kelimeler; seçim gibi, spesifik konuları dışarda tutarsak, 2018’de dolar-bedelli askerlik, 2019’da sigara fiyatları, dolar, 2020’de ise dolar, korona ve deprem gibi kelimeler olmuş. Meşgul olduğumuz alanlar bunlar.

Bu nedenle “Osman Batur-Bakhtur-Bahadır” kim diye sormak istemem, Doğu Türkistan neresi diye sormak istemem, Uygurlar kim desem “reyna”-“ışid” demelerinden korkarım.

2015 Yılında Erdoğan’la Çine giden “gazeteci” Verda Özer’e sorsam; “Uygurlar tarih boyu Çinlilerle yaşamışlar, niye kargaşa çıkarıyorsunuz?” der. Demiş de zaten.

En iyisi ben sormayayım, yazayım. Belki okuyan çıkar.

Doğu Türkistan, Çinlinin “Xinjiang-Sincan-yeni ülke” dediği topraklar. Uygurlar ve Kazaklar gibi, Türkiye’yi çok yakından ilgilendiren topluluklar yaşıyor.

Bu topluluklar Çinliler tarafından yok edilmeye çalışılıyor. Kimlikleri, din-

leri, adetleri, nesilleri, toplum olarak varlıkları yok ediyor. Zulmün haddi hesabı yok. Milyonlarca insan “toplama kamplarında” Çinlileştiriliyor. Ne Kazakistan Devleti ve ne de Türkiye Devleti bu meseleye ilgi göstermiyor. Çin Komünist Partisi’nin kültürel politikalarına aykırı gördükleri insanlar haphanelerde, kamplarda “doğrultuluyor”. Anlayacağımız “faşist-ırkçı rejim” bir soyu yok ediyor...

Türkiye de, Kazakistan da, Çin’in “milyarlarca dolarlık yatırımları hatırına” sus pus vaziyetler.

İnsanlık için hepimiz sesimizi yükseltmeliyiz. Bildiğimiz bütün dillerde Doğu Türkistan’da yaşayan “Uygurların-Kazakların feryadını” duyurmalıyız. Hani zamanı geldiğinde diyoruz ya “biz ne büyük milletiz, biz Türkler, biz Müslümanlar, biz insan hakları savunucuları filan filan”.

Hong Kong’da olanları takip etmişsinizdir. Özgürlükleri için aylardır mücadeleye ediyorlar. Onlar bile destek oluyor Uygurlara. Japonlar destekliyor. Avrupa ülkeleri, Amerika, Yahudiler hepsi bir şekilde destekliyor Uygurları. Ne Müslüman ülkeler ne de Türkiye’den ses yok. Meseleye duyarlı sivil toplumdaki cılız bir ses yükseliyor ama devlette ise yok.

Ben bu yazıda işin bir başka boyutunu dikkatinize sunmak istiyorum. İşin “stratejik boyutunu”.

Dev bir ülke gibi gözükken Çin’den korkmamamız gerektiğini anlatmak istiyorum.

Ama önce çok kaba hatları ile Çin’den bahsetmeliyim. İnsan “ürküyor” değil mi? Koca Çin’e karşı Doğu Türkistan’dakiler. “Bizler” ne yapabiliriz ki?

Çin’in stratejik problem alanlarını iyi anlarsak, Doğu Türkistan mücadelesini daha doğru bir zemine oturtur, kuru milliyetçilik söyleminden çıkarabili-

riz. Çin “problemlı” bir ülke, “yenebiliriz”, orada da “demokrasi” olabilir, insan hakları, özgürlükler olabilir.

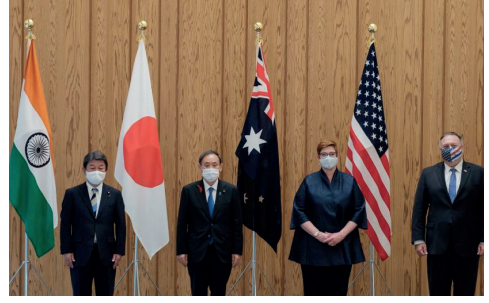
Çin; etrafındaki birçok ülkeyi işgal etmiş ve ciddi kriz alanları olan, emperyal bir lke. Doğu Türkistan, Tibet ve İ Moğolistan, Hong Kong bunların en büyükleri. Hatta Mançurya.

Çin’in işgal ettiği ülkeler, bağımsız olabilmek için ciddi çalışmalar yapıyorlar ve uluslararası destek de görüyorlar. Yani “güç birliği” yapılabilir.

Demek Doğu Türkistan yalnız değil. Bunu koyalım cebimize.

Çin ve Amerika “Pasifik”te çok ciddi bir rekabet” içinde. Çin’in Pasifik ve Hint Okyanusu ıkışları oldukça problemlı. Kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri “Çin Denizi”, bölgedeki diğer ülkelerin de “hak ve pay” iddia ettiği bir deniz. Bu bölge petrol ve doğal gaz zengini. Petrol ve doğal gazdan; Brunei, Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayvan ve Vietnam da pay istiyor. Adaların aidiyeti de tartışmalı. Ayrıca Malacca Boğazından geçişlerde, Çin deniz ulaşımı olumsuz etkileniyor. ABD bu bölgede açık deniz ulaşımında üstünlüğü önemsiyor. Çin ve ABD bölgede ciddi miktarda askeri yığınağa sahip.

Amerika, Trump döneminden başlayan ve bölgede g yığınaklanmasını hedef alan bir oluşum içinde. Dörtlü Güvenlik Diyaloğu (QSD) ya da Quad ittifak denilen bu oluşum; ABD-Ja-

ponya-Hindistan-Avustralya’yı kapsıyor. Yakın zamanda Güney Kore-Sirilanka-Wietnam’ın da dahil olacağı öngörülüyor. Yani Çin’in karşısında büyük bir g var.

Ayrıca Hint Okyanusunda, Diego Garcia ss etrafında şekillenen ABD deniz gücüne, Almanya ve İngiltere gibi Avrupa lkelerinin de dahil olduğunu dikkate alalım.

Çin, her istediğini kolayca yapabilecek konumda değil... Stratejik bölgelerde, büyük güçlerce çevrelenmiş durumda. Bunu da atın cebinize...

Çin’in rekabet ettiği ülkelerden birisi de Rusya. Türkistan’ın bir kısmını da Ruslar işgal etmiş vaziyette. Altaylar mesela. Ruslar ve Çinliler Türkistan coğrafyasını rekabet alanı olarak görürler. Ya paylaşırlar, ya güçlü olan kazanır. Halen paylaşım dengesi var. Ama yarın bilinmez.

Yani Rus da çok rahat değil, Çin’in kendine yakın gelmesinden. Bunu da koyalım cebimize.

Bu rekabete Japonya’yı da ilave etmeliyiz. “Mançurya” bölgesi Japonların tarihi emellerinin olduğu bir bölge. Ja-

ponlar da Uygur bölgesindeki durumdan rahatsız. Bu da cepte.

Hindistan; nükleer güç ve ekonomisi güçlü bir ülke. Keşmir bölgesi ve Çin'in Hint Okyanusuna inme ihtiyacı, iki dev stratejik ve uzun vadeli rakip-düşman haline getirmiş. Bu da cebimizde olsun.

Çin'in problemlerini araştırmaya devam edelim.

Çin şüphesiz dünyanın en büyük ikinci ekonomisi. Bu ekonomi; enerji, ham madde ve sanayi alt yapısı açısından dışa bağımlı. Ekonominin kurumsal alt yapısı sistemi yönetemiyor.

Ayrıca, “Çin'in üretim ve ihracatının sürdürülebilirliği şartlara bağlı”. Tam bir kaynak ve enerji bağımlısı bir ekonomi. Çin'in ürünlerini pazarlara hızlıca ulaştırabilmesi için; dünya çapında yaygın, güvenli ve hızlı bir ulaştırma şebekesine ihtiyacı var. Üretirsin ama ulaştıramazsın. Üreteceksin ama ham madde yok, enerji yok. Çin enerji verimliliğinde Dünyanın en kötüsü.

Gelecek yıllarda Çin sanayisinin günlük petrol ihtiyacı 17 milyon varil. Bunun 13 milyon varilini dışarıdan getirmek zorunda. Yarısı Orta-doğu ve İran olmak kaydı ile. İran'da savaş çıkarsa Çin ekonomisi çöker. Petrolden daha fazla da gaza ihtiyacı var. Dünyanın en büyük enerji tüketicisi. Madenler açısından dışa bağımlı. Dünyanın hammadde tüketiminin lideri Çin ve çoğu dışardan.

Yani “dışarıdan gelen ve dışarıya satmak zorunda olan”, “sürdürülebilir olmayan” ve zorla çalıştırılan “ucuz işçi” dışında “rekabet gücü zayıf” bir ekonomi. Bunu da koyun cebinize.

Çin ekonomisinde çok kritik bir konuya daha değinerek, Çin'in “dev olmadığını” anlayalım. Çin'de 500 milyona yakın insan hala günlük 5,5 dolar gelir seviyesinin altında. Yani günde 2-3 dolara çalıştırılan işçiler ile sanayi

döndürülmeye çalışılıyor. Devlet yapısı tam bir komünist diktatörlük. Ekonomi “Vahşi Kapitalizm”. Diktatörlük yönetiminde, dışarıya karşı “kapitalist mantık”, içeridekilere ise “kaşığın ucuyla” verilen bir “tüketim hakkı”.

Yani “sosyal patlama” kapıda. Bunu da koyun cebinize.

Çin; işte bütün bu “hengameyi” atlatılmak için, halkını; “diktatörlük rejimi”, “silahlı kuvvetlerin gücü” ve “dünyaya kapalı” rejimi ile, faşist emperyal bir imparatorluk.

Çin her adımında bu riskleri dikkate alıyor. Çin; kendisine tehdit oluşturabilecek ülkeleri (Rusya-Kazakistan-Türkiye-Pakistan gibi) sağladığı veya sağlayabileceği “finans desteği ile pasifize ediyor”. Çin sanayisi için gerekli olan ham madde ve enerjiyi, Afrika ülkeleri gibi yoksul ülkeleri “enerji ve hammadde yatırımları ile bağımlı hale getirerek” elde ediyor. Esaret altında tuttuğu; Uygurlar, Tibetliler, Moğol-

lar, Hong Konglular, hatta Keşmirli-ler gibi toplumlari; güçlü ordusu, güvenlik güçleri, istihbarat unsurları ile baskı altına alıyor. Çin en çok dinden korkuyor. Müslümanların kutsal kitabı Kur’an’ı bile değiştirerek, toplama kamplarında milyonlarca insanı “Çinlileştirerek”, sosyal patlama risklerini minimize etmeye çalışıyor.

Çin; üretmek ve satmak zorunda. Aksi halde; ekonomi işlemez ve ülke ayakta duramaz.

Çin; ekonomisinde sürdürülebilirliği sağlamak için; “One Belt One Road- Bir kemer Bir Rota” veya Çince “I dai, I lu” dediği bir ulaştırma projesini, Asya ve Avrupa ülkelerine kabul ettirmeye çalışıyor.

Proje ile gelecek 50 yılı hedefliyor. Projeye harcamayı düşündüğü para 10 trilyon dolar. 65 ülkeye ve 3 milyar nüfusa ulaşmayı amaçlıyor.

Belt-Kemer’de; kara yolu-demiryolu-gaz-petrol boru hatları, Road-Rota’ta da ise; deniz limanları, kıyı altyapıları-gümrük ve depo-antrepo alanları olacak. Çin bu sistemi kurarken; mevcut limanları uzun süreli kiralama-yı, yapılan otoyollarında viyadük vb. maliyetleri üslenerek, demiryollarına iyileştirme finans destekleri sağlamayı öngören “ortaklık katkıları” yapıyor.

Yukarıdaki haritada “proje” ayrıntılarını görebilirsiniz.

Avrupa’nın büyük ülkeleri ve Rusya, bu projeden tedirgin ve projeye mesafeli.

Projede net gördüğümüz; sarı noktalar ile işaretli ülkelerden hammadde garantisini oluşturmak, ürettiği malları Avrupa ve Rusya’ya satarak, sürdürülebilir bir “döngü” oluşturabilmek. Ayrıca güneye inen düz beyaz iki hat ile Hindistan’ı bypass edecek iki ticaret koridoru oluşturmak ve anakaradan Hint Denizine karşılıklı ticari akışı sağlamak öngörülüyor.

Merkez Asya’dan akan ana güzergah, hem demir yolu, hem kara yolu, hem de petrol ve gaz boru hatları, Doğu Türkistan’dan geçmek zorunda. Ayrıca Pakistan ticaret koridoru da Doğu Türkistan “bağlantı noktasından” başlıyor.

Yani Doğu Türkistan Belt-Kemer projesinin tam düğüm noktasında. Bunu da cebe koyalım.

Çin, Pakistan Ekonomik Koridoru(C-PEC) için Pakistan’a 46 milyar dolar yatırım yapacak. Ancak Taliban’ın ve ondan türeyen cihatçı unsurların arkasında Pakistan olduğu unutulmamalı ve Pakistan bu grupları ne ölçüde kontrol edebilir veya Hindistan Pakistan çekişmesi-Keşmir sorunu düşünüldüğünde kontrol eder mi, büyük bir soru işareti. Keşmir konusunda Çin ve Pakistan aynı safta. Bölgenin stabil olması; Afganistan, Çin, Hindistan ve Pakistan arasında varılacak bir uzlaşmaya ihtiyaç gösteriyor. Amerika ve Rusya’nın bölge menfaatleri de bununla uyumlu olmak zorunda. Kolay değil.

Pakistan Hindistan krizinden tedirgin olan Çin, Pakistan’dan geçecek ticaret koridorunu bir müddettir askıya aldı. İran üzerinden başka bir yol arayışına da girdi, İran’dan liman kiraladı ve askeri üs oluşturmaya başladı. İran Çin stratejik ittifakı askeri konuları da kapsıyor. Bu ne ölçüde uygulanabilir veya uzun vadeli? İran’ın demokratik bir rejime geçmesi Uygurlar için ne kadar önemli?

Kazakistan ve Türkiye bu projeye balıklama atlayan ülkeler arasında. Kazakistan petrol ve gaz kaynaklarına Çin çok önemli yatırımlar yapmış. Ayrıca Kazakistan petrolünün Çin'e aktarılması için boru hatları yapılmış. Çin'in son projesi kapsamında ise, Doğu Türkistan'dan Kazakistan Horgos kentine demiryolu yapımı tamamlanmış. Burada dünyanın en büyük kara limanı inşa edilmiş. Karşılığı elbette Doğu Türkistan'daki 2 milyon Kazak Türkünün Çin'e entegresine ses çıkarılmaması.

Çin Türkiye'yi önemli "geçiş güzergahı" olarak değerlendiriyor. Henüz bir termik santral dışında ciddi bir yatırıma sahip değil, ancak 4 milyar dolarlık bir yatırım öngörüyor. Çin'in esas hedefi ulaştırma güzergahının iyileştirilmesi. Türkiye'deki 3 üncü köprü ve bazı otoyolların satışı şimdiden gerçekleşti. Çanakkale köprüsü de bu proje kapsamında Çin'in hedefleri arasında.

Çin, Türkiye ve Kazakistan'a, yapmış olduğu yardımlar karşısında bir tek talepte bulunmakta. Doğu Türkistan halkının insan hakları mücadelelerine destek vermemeleri. İki hükümet de söz verdikleri gibi Doğu Türkistan'a destek vermemekte, soykırıma gözlemini kapatmakta.

Ancak, Çin'in ulaştırma projesi, çok ciddi risklerle karşı karşıya. Çin deni-

zindeki geçiş yerlerinin çatışma alanı olması, Pakistan üzerinden yapılacak Ticaret koridorunun Taliban ve Keşmir krizinden etkilenmesi ve Hindistan'ın projeye olumsuz tavrı, Kazakistan istikametinin Rusya'nın projeye endişeli ve soğuk duruşu, İran-Çin stratejik ittifakının küresel risklerle karşı karşıya oluşu, projenin geleceği konusunu şüpheye sokmakta.

Çin kemer-rota projesini, diğer ülkeleri kalkındırmak amacıyla değil, kendi ham madde ve enerji güvenliği ile pazarlara malının ulaştırılmasını garantiye almaya yöneliktir. Bu Çin'e önemli avantajlar sağlayacaktır elbette. Ancak ABD-AB-Rusya gibi, büyük üretim kapasitesine sahip ülkelerin bu projeyi engellemek için ellerinden geleni yapacakları da unutulmamalıdır.

Çin proje için sadece küçük ölçekli ülkeleri ikna edebilmiştir. Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki birkaç ülke ulaştırma alanında Çin ile ortak çalışmalar yapmışlardır. Ancak Almanya gibi önemli ülkeler konuya soğuk durmaktadır.

Yani, Çin'in kemer-rota projesi "büyük güçlerin" direnciyle karşı karşıya ve halen "hayal". Bunu da cebe koyalım.

Çin, üretebilmek ve pazarlara ulaşabilmek için, "kemer-rota projesine" büyük yatırımlar yapmak zorunda ve bu projenin de askeri üslerle korunmasına ihtiyacı var.

Ancak durum hiç de kolay değil. Çin yatırımlarındaki büyük düşüşü grafikten görebilirsiniz. Askeri üslerle koruma ihtiyacı maliyetleri daha da artırır. Ayrıca küresel ittifaklardaki değişimler, Çin'in "esnek olmayan" bu projesini "bataklıkla" dönüştürür. 10 trilyon dolar, uçar gider.

Gerek Kazakistan, gerekse Pakistan istikametine gidecek yolların Doğu Türkistan coğrafyasına bağlı olması, Doğu Türkistan'ın stratejik önemine ciddi katkı sağlamakta, ayrıca Doğu Türkistan'ın; petrol, doğal gaz, uranyum, kömür, altın ve gümüş madenleri bakımından oldukça zengindir. Bu avantajlar Doğu Türkistan'ın stratejik değerini artırmaktadır.

Yani Doğu Türkistanlıların eli güçsüz değildir. Oyun kuralına göre oynanırsa

stratejik avantajlar pazarlık olarak kullanılabilir.

Gerek Amerika'nın gerekse Almanya'nın politik açıdan Uygur meselesine sahip çıkması da çok önemli bir avantaj. Dünya Uygur Kongresinin geçmiş ve mevcut başkanlarının ABD ve Almanya'da olmaları çok önemli. AKP iktidarı, Kader hanımı Türkiye'ye kabul etmedi, o da Amerika'ya gitmek zorunda kaldı.

Çin "düşman bir bölgede ilerlediğinin farkında". Ürkütmeden adımlarını atmaya gayret ediyor. Orhun kitabelerinde yazdığı gibi, "Çinin gülün yüzüne kanmamak" gerek. Çin'in yatırımları Kazakistan, Türkiye, Pakistan gibi ülkelere cazip gelse de, Çin'in ikinci bir Moğol istilasına gibi batıya doğru ilerlemeye çalıştığı unutulmamalı.

Doğu Türkistan için durum hiç "ümitsiz değil", aksine Doğu Türkistan çok sayıda avantaja sahip. Her ne kadar AKP-MHP hükümeti gözlerini ka-

patsa da, gelecek iktidarların konuya gereken önemi vereceklerinden emin olsunlar.

Doğu Türkistanlılar, sadece Türkiye ve Kazakistan'a baskı uygulamakla yetinmemeli. Özellikle zulme uğrayan, işgal edilmiş; Tibet, İç Moğolistan, Hong Kong ile dayanışma içine girmeli ve ortak politikalar geliştirmeli. Ayrıca ABD ve AB kamuoylarına, Japonya'ya konunun aktarılması ve güçlü baskı oluşturma taleplerinde bulunmaları gerekir. Japonya'nın bölgesel politikaları Doğu Türkistan'a ilgi duymasını gerektiriyor, unutulmamalı. Avrupa'dan çok sayıda ülke son günlerde meseleye hayli ilgi göstermektedir.

Doğu Türkistanlılar; meseleyi “dindir-irk konteksinden” çıkartıp, “ağır insan hakları ihlali ve soykırım” noktasından dünya kamuoyunun gündemine taşımalı. Dünya'dan ve Türkiye kamuoyundan bu şekilde daha çok destek alabileceklerdir. Sol kesimlerin desteği önemsenmelidir. HDP milletvekili Gergerlioğlu'nun samimi desteği, Uygurlara ve elbette Türkiye'deki birliğe ve dirliğe de hizmet eder niteliktedir ve çok değerlidir.

Uygurlar; silahlı cihatçı karakterli olayların içerisinde hayli görülüyorlar. Suriye-İdlip'te bu gruplar mevcut. Bu kendilerine yapabilecekleri en büyük kötülük olur. Çin de bu konuyu istismar ediyor. Çok dikkatli olunmalı. Uygur davası bir “insan hakları davasıdır”. O kadar.

Türkiye sivil toplum kuruluşlarının; anlamsız “din ve ırk söylemlerini” terk etmeleri ve netice getirmeyecek gösteriler yerine, ABD, AB ve Japonya'da yoğun temaslar geliştirmeleri, BM kurumlarını etkin bir şekilde kullanmaları, İslam İşbirliği Örgütü ve Amnesty International gibi örgütlerle temas kurmaları daha uygun olacaktır.

Bu arada TİKA gibi kamu kuruluşları ile Türkiyeli sivil toplum kuruluşları; Doğu Türkistan ahalisinin insan kaynaklarının yetiştirilmesi, mikro sermaye kapasitelerinin artırılması, belediyeler ile yerel işbirlikleri geliştirilmesi üzerinde önemle durmalı. Ticaret yapacaklar, Çinli firmalardan mutlaka Doğu Türkistan'lı ortaklar talep etmeli.

Çin'in, yerel demokrasi konusunda cesaretlendirilmesi de elbette çözüme katkı sağlayacaktır.

Ortak yaşamaya evet ama soykırıma hayır.

Doğu Türkistan mazlumdur, soy kırma uğramaktadır. Ancak güçlüdür. Şartlar aleyhine değildir. Ümit çok güçlüdür. Onlar nice Osman Baturlar çıkarabilecek kahraman insanlardır.

Bunu Türkistanlılar unutmasın. “Devler, cücelerden daha kolay yıkılır”.

Lütfen desteğimizi esirgemeyelim.

IPVM

HUAWEI
MEGVII
UYGHUR
ALARMS

维族告警

Passed

Huawei Signature

公司名称: 华为技术有限公司
测试人员 (姓名): 刘洪涛
公司盖章:
日期: 2020年12月24日

Megvii Signature

公司名称: 北京旷视科技有限公司
测试人员 (姓名): 刘洪涛
公司盖章:
日期: 2020年12月24日

IPVM

HUAWEİ, ÇİN'DE UYGURLARIN TESPİTİNİ SAĞLAYAN TEKNOLOJİNİN PATENTİ İÇİN BAŞVURU YAPTI

Çin teknoloji şirketinin yetkilileri, etnik özellik temelli teknolojilerin satışını yapmadıklarını söylüyor. Ancak ABD merkezli bir araştırma şirketi, Uygurların tespit edilmesini sağlayan sistemin patenti için başvuru yaptığını ortaya çıkardı

Çin teknoloji şirketi Huawei'nin, yazar arasında Uygur olanları tespit eden bir sistemin patentini almak için başvuru yaptığı ortaya çıktı.

ABD merkezli bir araştırma şirketinin BBC ile paylaştığı belge, başvuru yapıldığını doğruluyor.

Çin merkezli başka bazı teknoloji şirketleri de benzer başvurular yapmıştı.

Huawei yetkilileri daha önce hiçbir teknolojik sistemlerinin etnik grupları

tespit etmek için tasarlanmadığını söylemişti.

Şirket şimdi ise patenti değiştirme planları yapıyor.

Çalışma Kampları

Şirket, Çin'in patent sağlayan yetkili kurumu Ulusal Fikri Mülkiyet Hakkı İdaresi'ne (CNIPA), Çince belgelerde Uygurlara yapılan her türlü atfın silinmesi için izin talebinde bulunduğunu belirtti.

Çin; ağırlıklı olarak ülkenin kuzeybatısında Doğu Türkistanda yaşayan Müslüman Uygur Türklerine karşı yüksek teknoloji ürünü gözetim sistemleri kullanmak, Uyguları çalışma kampla-

rında gözaltında tutmakla ve çocukları ailelerinden ayırmakla suçlanıyor.

Pekin yönetimi ise kampların gönüllülük temelinde eğitim ve öğretim imkanları sunduğunu söylüyor.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nden (HRW) Maya Wang, "Çin Kamu Güvenliği Bakanlığı'nın video gözetim ağlarının bir teknik talebi de etnik saptama, özellikle de Uygular için" diyor ve uygulamalara ilişkin şu yorumu yapıyor:

"Dünyanın geri kalanında bu tip insanları hedef almak, etnik özellikler temelinde zulüm yapmak kesinlikle kabul edilmezken, Çin'de yaşamın birçok alanında Uyguların ayrımcılığa, zulme uğramasına karşı çıkılamıyor çünkü Uyguların Çin'de gücü yok."

Beden Hareketleri

Huawei bu sistemin patentini almak için, Çin Bilim Akademisi ile birlikte ilk olarak Temmuz 2018'de başvuruda bulundu.

Patent başvurusunda, sokaklarda video ve görüntü kaydı alınan, fotoğrafları çekilen yayaların bazı özelliklerinin belirlenmesi için yapay zeka tekniklerinin sağladığı derin öğrenme yöntemleri tanımlanıyor.

Bu özellik, bedenin farklı duruş ve hareketlerinin sonuçları nasıl etkilediğine odaklanıyor, örneğin bir kişi oturuyorsa veya ayaktaysa tespit edebiliyor.

Ama belge, bir bireyin hedef alınabilecek özelliklerine atıfları da listeliyor, atıflar arasında "ırk" (Han, Uygur) atıfları da var.

Huawei sözcüsü, bu atfın belgeye dahil edilmemiş olması gerektiğini söyledi.

Sözcü, "Huawei her türlü ayrımcılığa karşı çıkıyor, buna teknolojinin etnik ayrımcılık için kullanılması dahil" dedi ve şöyle devam etti:

"Bireylerin ırklarının tespit edilmesi araştırma ve geliştirme projesinin hiçbir zaman parçası olmamıştı. Başvuruya hiçbir zaman dahil edilmemeliydi. Bunu değiştirmek için proaktif adımlar atıyoruz. Yeni ve değişen teknolojinin, en üst seviye dikkat ve dürüstlük çerçevesinde gelişiminin ve uygulamasının sağlandığından emin olmak için çalışmaya devam ediyoruz."

'Gizli' Belge

Patent, video gözetim araştırma grubu IPVMM tarafından ortaya çıkarıldı.

Grup daha önce de Huawei'nin "Uygur uyarı sistemi" üzerine çalıştığını gösteren ayrı bir "gizli" belgeyi ortaya çıkarmıştı.

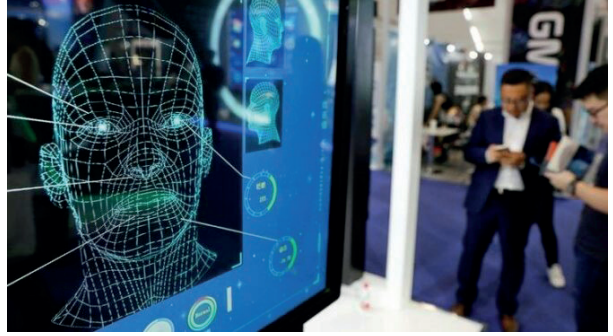
Huawei, belgeyle ilgili olarak bahsi geçen sistemin "gerçek dünyayı yansıtmadığını, bir denemeye atıf yaptığını" ifade etmiş ve insanların etnik özelliklerini tespit eden sistemlerin satışının yapıldığı iddialarını reddetmişti.

İngiltere Parlamentosu Dış İlişkileri Komitesi Başkanı Tom Tugendhat, Çarşamba günü BBC'ye yaptığı açıklamada, "Çin teknoloji devlerinin Uygur halkı üzerindeki zalim saldırıları desteklemesi, tüketiciler ve toplum olarak bizlere, hangi ürünü satın aldığımız veya hangi şirketleri ödüllendirdiğimiz konusunda daha dikkatli olmamız gerektiğini gösteriyor" dedi.

Aynı zamanda İngiltere'de iktidardaki Muhafazakar Parti'nin de Çin Araştırma Grubu Başkanı da olan Tugendhat, "Baskıcı bir rejim tarafından kullanılması için geliştirilen etnik-etiketleme teknolojisi açıkça bizim standartlarımıza uyan bir tavır değildir" diye konuştu.

Yüz Tanıma Yazılımı

IPVM ayrıca, Çin yapay zeka şirketi Sensetime ve görüntü tanıma uzmanı Megvii tarafından başvurusu yapılan ve Uygurlara atıflarda bulunan bazı patent belgelerine de ulaştı.

Sensetime'in Temmuz 2019 tarihli belgesinde, yüz tanıma yazılımlarının "güvenlik koruma" yöntemlerinin daha etkili kullanılması inceleniyor. Buna örnek olarak da "orta yaşlı, gözlüklü ve sakallı bir Uygur" için arama yapılması veya maske takan bir Uygur gösteriliyor.

Sensetime sözcüsü yapılan atıfların "üzücü" olduğunu söyledi ve "Sorumluluklarımızın önemini biliyoruz. Bu nedenle 2019 ortasında Yapay Zeka Ahlak Kuralları belirledik" dedi. Sözcü, yapılan atfın da bu tarihin öncesine dayandığını ifade etti.

Etnik Etiketleme Çözümleri

Megvii'nin Haziran 2019 patenti de veri tabanında yanlış etiketlenen yüz resimlerinin yeniden etiketlenmesinin yöntemlerini belirliyor.

Belgede, sınıflandırmanın etnik özellikleri temel alabileceği belirtiliyor, örneğin "Han, Uygun, Han-değil, Uygur-değil ve bilinmiyor."

BBC'ye açıklama yapan şirket, patent başvurusunu çektiğini belirtti:

“Mevgii, 2019’daki patent başvurusunda kullanılan dilin yanlış anlaşıl-maya açık olduğunu kabul ediyor. Megvii, etnik ve ırk temelli etiketleme çözümleri sunan satışları geliştirmemiştir ve geliştirmeyecektir.

“Megvii, geçmişte de ticari gelişimlere odaklandığımızı ve pazarlama, satış ve operasyon malzemeleri konusunda uygun kontrolleri sağlayamadığımızı kabul ediyor. Bu durumu düzeltmek için gerekli önlemleri alıyoruz.”

Atıf-Teşhis Modeli

IPVM, Çin’in iki büyük teknoloji şirketi Alibaba ve Baidu tarafından da görüntü-teşhis patentleri başvurusu yapıldığını belgeledi. Bu iki şirketin patent başvurusunda da insanların etnik yapıları temelinde sınıflandırma yapıldığı atfı var ama spesifik olarak Uygurların adı geçmiyor.

Alibaba’nın Açıklaması Şöyle:

“İrksal veya etnik ayrımcılık veya her türlü fişleme politikamız ve değerlerimizin ihlalidir. Teknolojimizin spesifik etnik grupları hedef almak için kullanılması niyetinde hiç olmadık ve buna hiçbir zaman izin vermeyeceğiz.”

Baidu Da Şu Açıklamayı Yaptı:

“Patent başvurusu yaparken alınan notlar teknik açıklamaları örneklendirmek anlamına gelir. Bu örnekte de atıf-teşhis modelinin tanımlanması bu-

luşun uygulanmasına yönelik beklentilerin temsili için kullanılmıştır. Teknolojimizi belirli spesifik etnik grupları hedef alma veya tespit etme amaçlı kullanmıyoruz ve kullanılmasına da izin vermeyeceğiz.

İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün ise hala bu konudaki bazı kaygıları hala giderilmiş değil. Örgütten Maya Wang bu kaygıları şu sözlerle dile getiriyor:

“Çin polisine video-gözetim yazılımları ve sistemleri satan her şirket, polisin taleplerini karşılamakla sorumludur, buna etnik özellikler temelinde yapılan gözetimler dahil.

“Bu şirketlerin yapacağı en doğru şey, gözetim ekipmanlarının, yazılımların ve sistemlerinin Çin polisine satışını derhal durdurması olur.”

Reuters’te yer alan video gözetim araştırma grubu (IPVM) raporuna göre, Çin’in üst düzey güvenlik kamerası üreticisi, Hikvision, Dahua, Uniview, Megvii ve Huawei’de dahil olmak üzere en büyük teknoloji şirketleri Çin komünist partisi için “Uygur Yüz Tanıma” özelliğini sağlıyor.

UYGUR TÜRKÜ HAITİWAJİ ÇİN'İN TOPLAMA KAMPLARINDAKİ SİSTEMATİK İŞKENCEYİ ANLATTI

Çeviri: Ensar Tekin

Çin'in Doğu Türkistan'daki kamplarında 3 yıl boyunca kalan Gülbahar Haitiwaji, kampta yaşadıklarını kendi yazdığı kitapta anlattı: “Bizi uyandırmaya geldiklerinde idam edilme zamanının geldiğini düşünüyordum.” Haitiwaji, kampta yaşadığı zor günlerden bahsederken, kadınların aşılama bahanesiyle kısırlaştırılmaya götürüldüklerini de iddia etti.

Fransa'dan Çin'e geri getirilerek tutuklanan, sorgulanan ve istismar edilen Uygur Türkü Gülbahar Haitiwaji, yaşadığı korku dolu anları, çektiği sıkıntılarını kitabında anlattı.

Gülbahar Haitiwaji'nin “Kamptaki hayat ve ölüm, başka bir yerde olduğu gibi aynı anlama gelmiyor. Gardiyan-

ların yüzlerce kez bizi uyandırmaya geldiklerinde idam edilme zamanımızın geldiğini düşündüm.” sözleri kamptaki şiddeti açıkça ortaya koydu.

Pekin yönetiminin 2014 yılında 'terörizme karşı savaş' bahanesiyle sivillere yönelik saldırı başlatmasının ardından, Doğu Türkistandaki onlarca Uygur Türkü hayatını kaybetti ya da topraklarını terk etmek zorunda kaldı.

Fransız gazeteci Rozenn Morgat ile birlikte kamplarda yaşadığı korku dolu anları anlattığı kitabı, Rescapée du Goulag Chinois (Doğu Türkistan kampından Kaçış) Fransızca olarak yayımlandı.

‘Kampta Her Tür İşkence Vardı’

France 24’te yayımlanan habare göre, 3 yıl kamplarda kalan Haitiwaji, Çinlilerin uyguladığı işkencelere maruz kaldı. İki kız çocuğu olan Haitiwaji, kitabında, yaşadığı işkenceyi ve tanık olduğu sorgulamaları, açlığı, propagandayı, kadınların zorla kısırlaştırma- larını kitabında ayrıntılarıyla anlattı.

2016 Yılı Hayatının Kırılma Anı

O dönem 50 yaşında olan Haitiwaji, 2016 yılında Çin’deki eski şirketinden emekliliği için gerekli olan bazı resmi belgeleri almak için Çin’e gitmeye karar verdi.

Ülkeye giriş yaptıktan kısa bir süre sonra tutuklanan Haitiwaji, tutuklanma bahanesi olarak kızı Gülhumar’ın Fransa’dayken elinde Çin hükümetinin yasaklamış olduğu Doğu Türkistan bayrağıyla gülümserken fotoğrafı gösterildi.

‘Beni Yatağa Zincirlediler’

Terör suçundan tutuklanan Haitiwaji ,yaşadıklarını hiç unutamadığını dile getirerek şunları söyledi: “Bir sabah nöbetçi geldi ve beni tek kelime etmeden yatağın parmaklıklarına zincirledi, iki hafta metal yatağın yanında, hayata tutunmaya çalıştım.”

1 Milyondan Fazla Uygur Türkü Kamplarda

Uluslararası Af ve İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne göre, 1 milyondan fazla Uygur Türkünün Doğu Türkistan’daki bu kamplarda tutulduğu, Uygurların kendi dillerini konuşmalarına bile izin verilmediği belirtildi.

Öte yandan kamplardaki hücrelerin sürekli olarak kameralarla gözetlendiğini anlatan Haitiwaji, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping’i yücelten bildirilerle propaganda faaliyetleri yapıldığını dile getirdi.

Kitabında ayrıca kampta yaşadığı zor günlerden bahsederken, kadınların aşılama bahanesiyle kısırlaştırılmaya götürüldüklerini iddia etti. Haitiwaji şunları söyledi:

“Boş zamanlarında, çoğu bana güvenerek artık adet görmediklerinden utanıyordu. Aşının hemen ardından adetlerinin durduğunu söylediler. Adet görmeyi bırakmış olan ben, onları rahatlatmaya çalıştım ama derinlerde korkunç bir düşünce şekillenmeye başladı: Bizi kısırlaştırıyorlar mı?”

Avrupa Parlamentosu tarafından geçen Haziran ayında yayımlanan bir araştırmaya göre, Çin hükümetinin Doğu Türkistan'daki Uygur kadınlarını hamilelik testlerine tabi tuttukları ayrıca kadınları kısırlaştırmaya veya kürtaj yaptırmaya zorladıkları ifade edildi.

Göstermelik Yargılama Yapıldı

Kasım 2018'de, tutuklanmasından iki yıl sonra ve dokuz dakikalık duruşmanın ardından Haitiwaji 7 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ağustos 2019'da yerel mahkeme hakimi Haitiwaji'nin masum olduğunu ifade ederek onu serbest bıraktı.

Kamlarda akıl sağlığını kaybeden insanların olduğu ve anlattıklarının hepsinin doğru olduğunu vurgulayan Haitiwaji, "Tecrübe ettiğim hiçbir şey, bir mahkumun duru-

munu abarttığı hastalıklı bir fantezi değil. İşkence yapan, Uygur vatandaşlarını öldüren Çin'dir." dedi.

Gülbahar Haijiwi Kimdir?

Haitiwaji, 1966'da Çin'in kuzeybatısında dünyaya geldi. Kocasını gibi bir mühendis olan Haitiwaji, 1980'lerde, Çin'in kuzeybatısındaki Karamay kasabasında bir petrol şirketinde çalışmaya başladı. Uygurlara karşı ayrımcılığın o zamanlar başladığını ifade eden Haijiwi, baskılara daha fazla dayanamayınca yurtdışında iş aramaya karar verdi. Fransa'ya yerleşmeden önce Kazakistan'a, ardından da Norveç'e gitti, iltica başvurusunda bulunduğu Fransa'ya yerleşti.

BM'NİN 'UYGURLARI ÇİN'E İSPİYONLADIĞI' SKANDAL YAZIŞMALAR GÜN YÜZÜNE ÇIKTI

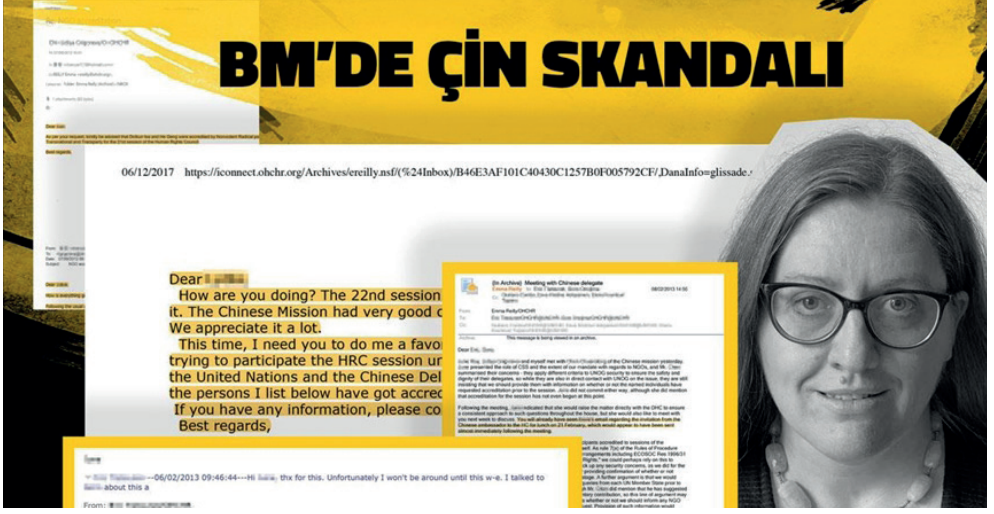
Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliğinin çalışanı ve insan hakları avukatı Emma Reilly, OHCHR'de aktif görevdeyken tanık olduğu e-posta yazışmalarını, AA muhabiriyle paylaştı.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliğinin (OHCHR), başta Uygur aktivistler olmak üzere, Tibetli, Hong Konglu muhaliflerin isimlerini Çin hükümetiyle paylaştığına ilişkin iddialar, Anadolu Ajansının (AA) ulaştığı yazışmalarla yeni bir boyut kazandı.

Komiserliğin, Çin hükümetiyle muhaliflerin isimlerini paylaştığı iddialarını birçok kez dile getiren OHCHR çalış-

şanı ve insan hakları avukatı Emma Reilly, OHCHR'de aktif görevdeyken tanık olduğu e-posta yazışmalarını AA muhabiriyle paylaştı.

OHCHR çalışanları arasında yapılan e-posta yazışmalarının yanı sıra basın bildirimleri ve röportajlar, BM'nin geçmişte insan hakları konusunda sıklıkla düzenlediği panel, konferans ve açık oturum gibi etkinliklere katılan çok sayıda Çinli aktivist ve diğer bazı muha-

lflerin isimlerini, BM’de görevli Çin delegasyonu ile paylaştığını ortaya koyuyor.

Reilly, Çin hükümetiyle isim paylaşımının bugün de sürdüğünü savunuyor. Buna delil olarak ise BM’nin 2017’de yayımladığı bir basın bildirisini ve 2019’da kendisinin “davalı” sıfatıyla katıldığı duruşmada, BM’nin uygulamanın halen devam ettiği yönündeki açıklamasını örnek gösteriyor. Emma Reilly’ye göre, bu durum uygulamaya 2015’te son verildiğine dair BM beyanıyla çelişiyor.

OHCHR’nin 2 Şubat 2017 tarihli basın açıklamasında, şu ifadeler dikkati çekiyor:

“Çinli yetkililer ve diğerleri, sıklıkla BM İnsan Hakları Ofisine, İnsan Hakları Konseyi (İHK) oturumlarından birkaç gün ya da hafta öncesinde bazı sivil toplu kuruluşu üyelerinin toplantılara katılıp katılmayacağını sorar. Ofis ise akreditasyon süreci resmi ola-

rak tamamlanana ve açık bir güvenlik tehdidi olmadığı tespit edilene kadar bu bilgileri teyit etmez.”

Açıklama, isim paylaşımının akreditasyon süreci tamamlandıktan sonra yapılabileceğini gösteriyor. İHK oturumları için akreditasyon süreçlerinin haftalar öncesinde tamamlandığı göz önünde bulundurulduğunda ise Çin hükümetinin arzu etmesi halinde söz konusu kişilere baskı uygulaması için yeterli süreye sahip olacağı anlaşılıyor.

Aralarında, “UN Watch” ve “Human Rights Watch”ın da bulunduğu bazı örgütler, söz konusu BM uygulamasının sadece Çinli aktivist ve muhaliflerin değil, bu kişilerin aileleri ve yakınlarının hayatlarını da tehlikeye attığını öne sürüyor.

AA’nın ulaştığı e-posta yazışmaları, iddiaları doğruluyor

Muhaliflerin isimlerinin paylaşılmasıyla ilgili iddiaları gündeme getiren

Reilly'nin AA muhabiriyle paylaştığı yazışmalar, BM'deki sorunlu işleyişi ortaya koyuyor.

7 Eylül 2012 tarihli bir e-postada, BM Çin Dele-gasyonundan bir diplomat, OHCHR'de sivil toplum kuruluşlarıyla ilgilenen irtibat görevlisine, "her zaman olduğu gibi" 21. BM İnsan Hakları Konseyi oturumu-na gönderdiği listede yer alan isimlerden katılım olup olmayacağı hakkında bilgi vermesini talep ediyor.

BM görevlisi ise cevaben, Çinli diplomata "Dolkun İsa" ve Çinli aktivist Gao Zhisheng'in eşi Hı Gıng'ın katılımcılar arasında yer alacağını bildiriyor.

2013'teki yazışmalarda da Çinli diplomat, "Daha önceki oturumlarda, Çin misyonu ve biriminiz arasında çok iyi bir iş birliği yapıldı. Yine yardımınıza ihtiyacımız var." vurgusunu yaparak, bir kez daha hangi isimlerin oturuma katılacağını teyit etmek istiyor.

E-posta yazışmalarının sürdüğü dönemde, Çin'in BM Cenevre Ofisi nezdindeki Daimi Temsilciliği Büyükelçisi'nin de farklı tarihlerde OHCHR çalışanlarını öğle yemeğine ve çaya davet ettiği görülüyor.

Reilly: BM, muhaliflerin isimlerini Çin'e vermeye devam ediyor

İnsan hakları avukatı Reilly, BM ile mahkemelik olduğunu ve BM Uyuşmazlık Mahkemesinde duruşmaların sürdüğünü belirterek, "Şu anda bir işim yok. BM maaşımı ödemeye devam ediyor, bir görev tanımım yok. Doğruları söylediğimi bildikleri için beni işten atamıyorlar ama hiçbir iş de vermiyorlar." ifadesini kullandı.

OHCHR'nin Çinli diplomatlara muhalif ve aktivistlerin isimlerini sızdırdığını ilk kez Şubat 2013'te öğrendiğini aktaran Reilly, "Hiç vakit kaybetmeden bu konuyu rapor etmeye başladım. Dönemin BM İnsan Hakları Yüksek Komiserine, Avrupa Birliği'ne (AB) bildirdim." dedi.

Reilly, konuyla ilgili bir OHCHR çalışanının ise AB'ye "yalan beyanda" bulunduğunu, AB'nin de konuyu takip etmediğini ileri sürdü.

Yaklaşık 50 ila 70 arasında Çinli muhalifin isminin, BM tarafından Çin'e verildiğini tespit edebildiğini ifade eden Reilly, bunların 8-9'unun ABD, 5-6'sının da Almanya vatandaşı olduğunu kaydetti.

Her iki ülkeyi de OHCHR'nin uygulamasından haberdar ettiğini dile getiren Reilly, "OHCHR'nin başka ülkelerin vatandaşlarının isimlerini Çin'e vermesi, aynı zamanda diplomatik bir meseledir." değerlendirmesinde bulundu.

Reilly, “BM, 2017’de yayımladığı basın bildirisinde ve 2019’da görülen mahkemede uygulamanın halen devam ettiğini söyledi. 2015’te bu uygulama sona erdiyse, neden 2017’de yayınlanan basın bildirisi ve 2019’da mahkemede uygulamanın hala devam ettiğini itiraf ettiler?” diye konuştu.

Reilly, BM mahkemesindeki ilk duruşmada kendisine karşı açılan davayı kazandığını ve Avustralyalı hakim Rowan Downing’in OHCHR’nin uygulamasının “yasa dışı” olduğuna karar verdiğini belirterek, “BM, bu kararı pek sevmedi ve hakime davadan el çektirdiler.” iddiasında bulundu.

“İsimleri Çin’e verilen kişilerin hayatı tehlike altında”

OHCHR’nin, BM Talimatnamesine göre, toplantılara katılanların isimlerini Çin’e bildirmeye hakkı olmadığını vurgulayan Reilly, şöyle devam etti:

“Aslında, BM İnsan Hakları Konseyinde bir talimat var. Bu talimata göre, herhangi bir ülke toplantılara kimlerin katıldığını öğrenmek istiyorsa, İHK Kurulunda üye devletlerin önünde onay alması gerekiyor. İHK’da çok

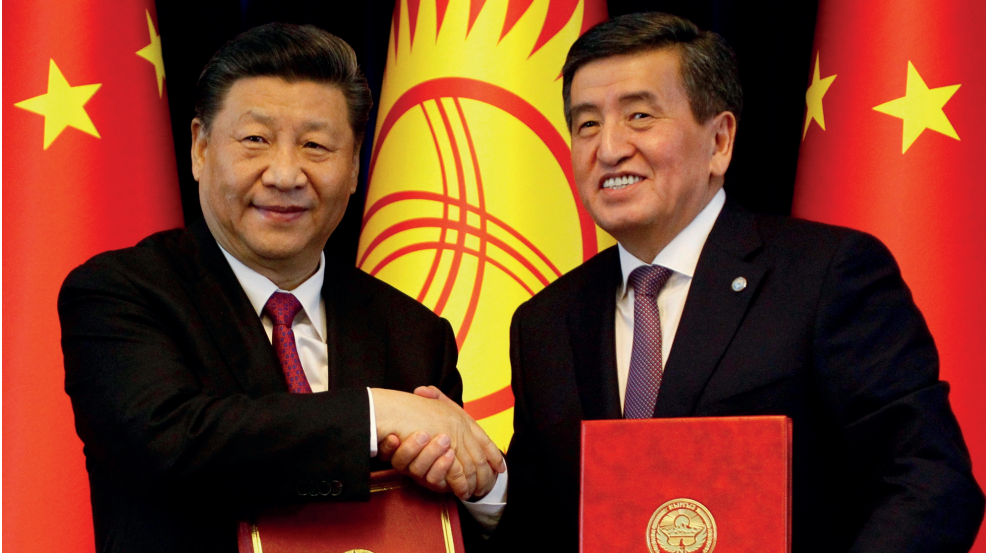
açık şekilde yazılmış bu talimat Çin tarafından çiğnendi.”

Reilly, “İsimleri (Çin’e) verilen kişilerin hayatları tehlike altında. Hiçbiri isimlerinin Çin’e verildiğinin farkında değil. BM İnsan Hakları çalışanı olarak benim görevim de bu konuyu gündeme getirmektir.” dedi.

2016 ve 2019’da Cenevre’de BM İHK etkinliklerine katılan Dünya Uygur Kongresi Başkanı Dolkun İsa’nın isminin de Çin’e verildiğini aktaran Reilly, soruşturma sürecinde İsa’nın lehinde şahitlik yaptığını ifade etti.

İsa’nın Çin’in baskılarıyla Avrupa’da birkaç kez tutuklandığını belirten Reilly, şöyle konuştu:

“Çin’deki kardeşi de tutuklandı. Çin’deki ailesini ajanlar ziyaret etti ve (Uygur Türklerinin) haklarını savunmamasını istediler. İsmi Çin’e verilmesini doğrudan sonucu olarak İsa’nın birkaç kez BM’ye girmesi engellendi. Haklarını (BM’de) açıkça savunan insanlara karşı Çin’in misillemede bulunduğu dair pek çok hadise yaşandı.”

ELVEDA KIRGIZİSTAN

Doç. Dr. Ömer KUL

(İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Zaman zaman bu sütunlarda Çin'in yayılmacı siyaseti, borç diplomasisi ile devletleri nasıl tuzağına düşürdüğü, nüfus transferleri ile ülkelerin demografik yapılarını nasıl değiştirdiği, yaptığı projelerinde kendi insanına nasıl

istihdam sağlayıp, kendi mamullerini bu tür projelerde kullandığını ifade etmeye gayret etmiş, bu durumun ülkeleri Çin'e bağımlı, dahası Çin kontrolüne giren birer zoraki peyk haline dönüştürdüğüne değinmiştik.

Bu yazımızda ise Türk Dünyası'nın Çin'e komşu Kırgızistan'ın nasıl bir tehlike ile karşı karşıya olduğunu, şayet tedbir alınmazsa bu durumun diğer bağımsız Türk devletlerinde de vuku bulabileceğini analiz etmeye çalışacağız.

Bilindiği üzere Kırgızistan'ın ekonomisi diğer bölge ülkelerine göre daha zayıftır. Bununla birlikte Kırgızistan'da ciddi altyapı sorunları bulunmakta hatta birçok bölgede nerdeyse altyapı ya hiç yok ya da aşırı derecede yetersiz durumdadır. Çin Komünist

Parti'si (ÇKP) birçok ülkede olduğu gibi Kırgızistan'da da şirketleri vasıtasıyla elektrik santralleri, yollar, köprüler ve tüneller inşa etmektedir. Lakin bu projelerin genel özelliği ÇKP'nin sağladığı krediler ile yapılmasında yatmaktadır.

Tabi ki, amiyane tabirle, ÇKP yönetimi üstlendiği projelere "güzellik olsun diye" destek olmamaktadır. Mevcut durumda Kırgızistan'ın Çin'e borcunun 1,8 milyar dolar olduğunu bilerseniz, olayın vahametini ne olduğu daha net anlaşılacaktır. Sakın ha, gözünüze 1,8 milyar dolar küçük bir miktar gibi gelmesin, çünkü bu meblağ Kırgızistan'ın umumi borçlarının yarısından fazlasını oluşturmakta ve Kırgızistan borçlanmasını son 10 yıl içerisinde 200 defa artırmış, arttırmaya da devam etmektedir[1].

ÇKP yönetimi Kırgızistan ile sadece proje bazlı borç diplomasisi yürütmekte, bölge ülkelerinden farklı olarak, bir nevi birbirini tamamlayan projelerle, günün sonunda ülkenin git-gide Çin kontrolüne girdiği bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Şöyle ki, ÇKP yönetiminin Kırgızistan ile yaptığı ve artarak devam ettirdiği "güvenlik işbirlikleri" Rusya başta olmak üzere bölge ülkelerini tedirgin

edecek boyuta ulaşmıştır. Ekonomik ve siyasi işbirliklerinin yakın zamanda askeri alana da yansması analistler tarafından kaçınılmaz görülmektedir.

Artık bütün dünya, hegemon güç olma sevdasındaki ÇKP yönetimin yatırımlarını sadece ticari ve ekonomik kaygılar ile yapmadığını çok iyi bilmektedir. Çin'in, ekonomisi berbat, kaynakları sınırlı, yeraltı ve yerüstü madenleri bakımından çok çok zayıf olan bir ülkede, devasa diyebileceğimiz yatırımlar yapmasının sebepleri incelendiğinde göze ilk çarpan ilk husus bölgenin jeopolitik konumu olacaktır[2]. Kurulduğu günden bugüne Kırgızistan'da iktidara gelen cumhurbaşkanlarının hemen hemen tamamı Çin ile iyi ilişkiler geliştirilmesinin taraftarı olmuştur.

Muhtemelen Çin'in Kırgızistan üzerindeki hegomonik baskısını azaltmak üzere, 2015'te Avrasya Ekonomik Birliği'ne üye yapılmıştır. 2015 yılında Çin-Kırgızistan ticaret hacmi, bir önceki yıla göre yaklaşık bir milyar dolar azalmasına rağmen sonraki beş yılda işin seyri değişmiştir. Avrasya Ekonomik Birliği'nin gümrük engellemelerine takılmak istemeyen ÇKP yönetimi, Kırgızistan'a Avrasya Ekonomik Birliği ülkelerinde Çin mallarının rahatça dolaşımına sokulabilmesi için Çin'in üretim tesislerinin Kırgızistan'a taşınmasını teklif etmiştir.

ÇKP'nin, Çin ürünlerinin Kırgızistan üzerinden diğer Orta Asya'ya ülkelerine ihraç edilmesindeki ısrarının sebebi Kırgızistan'ın ithalat ve gümrük ver-

gisinin %5 gibi düşük bir seviyede olmasındandır. Kırgızistan tam bu teklifi kabul etmeyi düşündüğü dönemde, 17 Mayıs 2018 tarihinde, Avrasya Ekonomik Birliği ile Çin arasında “Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması” imzalanmış, böylece Kırgızistan-Çin ticareti önündeki gümrük sorunları rayına girmiştir. Mayıs 2018 itibarıyla Kırgızistan’da Çin sermayeli şirket ve işletmelerin sayısı 400’ü geçmiştir.

Gidişat Kırgızistan’ın apaçık aleyhine gelişirken Kırgızistan, Avrasya Ekonomik Birliği üyesi olmasına rağmen, ekonomik kalkınmasını sürdürmeyi ve altyapı yatırımlarını finanse etmek üzere ÇKP’in “Bir Kuşakta-Bir Yolma(!)”ya amiyane tabirle balıklama atlamıştır.

Kırgızistan’ın bu hevesli hali üzerine Çin, Kırgızistan’daki yatırımlarına hız vermiştir. Nitekim 2005 yılında Çin’in Kırgızistan’a yaptığı toplam doğrudan

yabancı yatırım sadece 45 milyon dolar seviyesindeyken; bu rakam 2015’in başında 984 milyon dolara yükselmiştir. 2016 itibarıyla Çin’in 10’dan fazla ortak yatırım anlaşmasının hayata geçirilmesi için Kırgızistan’a verdiği toplam kredi miktarı 1,8 milyar dolara ve sağladığı hibe miktarı da 274,4 milyon dolara ulaşmıştır[3].

İş seyri bu kadarla sınırlı olsa neyse diyebileceğiniz durumlara haftaya devam edeceğiz.

[1] Yavuz Kerimoğlu “Çin’in Orta Asya Politikaları”, https://insamer.com/tr/cinin-orta-asya-politikalari_1942.html/25.12.2020.

[2] Ümit Alperen, “Bir Kuşak Bir Yol” Girişimi ve Çin’in Orta Asya Politikası”, *Bilge Strateji*, C.10/19, (Güz 2018), s.34.

[3] Otabek Omonkulov, “Kuşak ve Yol Projesi bağlamında Çin-Orta Asya İlişkileri”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, C.4/S.1, (Mayıs 2020), s.70 vd.

Geçen haftaki yazımızda Türk Dünyası'nın en zayıf ve en coğrafi olarak küçük bağımsız ülkesi durumundaki Kırgızistan üzerinde Çin siyasetinin nasıl sinsice işletildiğine değinmiş ve konuyu birkaç yazı dizisi şeklinde ele almaya devam edeceğimizi ifade etmiştik.

Bugünkü yazımızda Çin'in Kırgızistan'da amacına ulaşmak üzere uygulamaya koyduğu proje bazlı siyasetinin ince ayrıntıları üzerinde duracağız ve gelecek birkaç yazımızda da konuyu değerlendirmeye devam edeceğiz.

Bilindiği üzere Sovyetlerin 1991'de dağılması üzerine ortaya çıkan Bağımsız Türk devletlerinden biri olan Kırgızistan'a Çin, kapı komşusu olmasının sağladığı avantajla ilk başlarda emlak ve sanayi sektörlerine yatırım yaparak girmiştir. 2005 yılından sonra ise Kırgızistan'ın altyapı ve enerji sektörüne öncelik vermeye başlayan Çin, ülkenin temel ulaştırma, enerji ve teknoloji altyapısını yapan bir ülke konumuna gelmiştir.

Hala tartışılan ve birçok eleştiri alan ama üç ülke (Çin, Kırgızistan, Özbekistan) lideri tarafından yapılması planlanan "Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demir Yolu" ile ilk aşamasının inşası için Çin Exim Bank'ın 400 milyon dolar kredi temininde bulunduğu "Kuzey-Güney Karayolu" projeleri, Çin'in Kırgızistan'daki en kapsamlı ve en iddialı iki projesi olmuştur.

Çin'in modernize edilmesi amacıyla 386 milyon dolar harcadığı "Bişkek Elektrik Santrali" ve 1,4 milyar dolar yatırım yaptığı "Orta Asya-Çin Doğalgaz Boru Hattı D Akımı"nın Kırgızistan'dan geçen 215 km'lik kısmı Çin'in Kırgızistan'daki en önemli iki enerji projesidir.

Bu devasa projelere ilaveten Huawei ve China Telecom gibi Çin teknoloji şirketleri, Kırgızistan'ın, Kuşak-Yol Girişimi'nin "dijital merkezi" olma hedefi doğrultusunda "Taza Koom/Akıllı Şehir" inovasyon programına da ortak olmuştur.

Hemen aklınıza “ne güzel işte, Kırgızistan’ın altyapı ve ulaşım eksiklikleri Çin tarafından sağlanan finansmanlarla tamamlanıyor” düşüncesi gelmesin, çünkü işin geldiği nokta bu kadar iyimser olmayı kabul edemeyecek kadar girift bir hal almış.

Şöyle ki;
Huawei ve China Telecom gibi Çin’in dev teknoloji firmalarının inovasyon programına ortak olmasındaki amacı iyi niyetle yorumlayacaklara sözümüz; iki ülke arasındaki anlaşmalar çerçevesinde Kırgızistan’ın Bişkek ve Oş şehirlerinde kurulması planlanan “akıllı şehirler” üzerinden Çin iletişim ve istihbarat paylaşımı için bir ağ oluşturmayı planlaması olacaktır.

Bunun ne anlama geldiğini veya gelebileceğini varın siz düşünün. Doğu Türkistan’da insanları yüz tanıma sistemleriyle donatılmış kameralarla takip eden Çin’in aynı sistemi Kırgızistan’da kurmaya çalıştığını artık sağır sultanlar bile duymuş durumda.

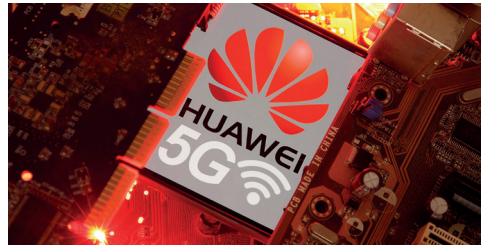
Çin bununla da yetinse iyi diyebileceğimiz bir proje de toplam maliyetinin 7 milyar dolar civarında olacağı tahmin edilen “Çin - Kırgızistan - Özbekistan Demiryolu” projesidir. Gerçekleşmesi durumunda bu proje Kırgızistan’da Çin sermayeli yapılması planlanan en büyük yatırım projesi özelliği taşımaktadır.

İşin tartışmalı kısmı da burada başlamaktadır. Zikredilen 7 milyar dolarlık tahmini bütçe, Kırgızistan’ın 2017 yılı GSYH’sinin %97’sine eşdeğerdir ve dolayısıyla Bişkek yönetiminin projeyi tek başına finanse etmesi mümkün görünmemektedir. Daha da sıkıntılı olanı ise Kırgızistan’ın muhtemelen projenin hayata geçirilmesi için, Çin’den borç alacak olmasında yatmaktadır.

Pekin ise Kırgızistan’ın doğal kaynaklarından yararlanma hakkını kendisine vermesi durumunda kredi vermeye hazır olduğunu zaman kaybetmeden açıklamış ama bununla da yetinmemiştir. Kırgızistan ise bu teklife sıcak bakarak, Çin’in teklifini proje maliyetlerini geri ödemek üzere kendi doğal kaynaklarının bir kısmını Çinli şirketlerin kullanımına açacağını beyan etmiştir.

Çin’in zikredilen projenin hayata geçirilmesi konusunda ısrarcı olduğu görülmektedir. Bu ısrarın arkasında yatan neden ise projenin Kırgızistan ve Özbekistan’ın doğal kaynaklarına erişimini kolaylaştıracak bir güzergah ortaya çıkaracağına olan beklentiden kaynaklanmaktadır.

Lakin proje ile ilgili ciddi eleştiriler yapılmaktadır.

Söyle ki;

Bahse konu proje, Üç devletin hükümetleri tarafından onaylanmış ve başlatılması kararlaştırılmışsa da Kırgız uzmanlar tarafından hala tartışılmakta ve eleştirilmeye devam etmektedir.

Mezkur projeye dair en büyük eleştiri proje planının Çin’de çizilen ilk versiyonunda hattın yerleşim yerlerinden önemli bir mesafede uzak, buna mukabil değerli maden yataklarının çok yakınından geçecek bir şekilde tasarlanmış olmasındadır.

Kırgız finans analizcilerine göre, Çin-Kırgızistan-Özbekistan demir yolu, en iyimser ihtimalle 2056’dan sonra Kırgızistan ekonomisine bir katkı sağlayabilecektir. Parayı toprağa gömmek olarak değerlendirilen projenin bu yönüyle gereksiz olduğu savunulmaktadır.

Proje ile ilgili bir diğer tartışılmalı husus da projede kullanılacak ray genişliğiyle ilgilidir. Proje Kırgızistan’da cari olan değil, Çin’in ray genişliğine uyarlanarak planlanmıştır. Bu durum aslında projenin Kırgız topraklarından geçen kısmında Çin’de kullanılan ray genişliğine uygun olan bir sistemin kullanılması dolayısıyla gündelik hayata faydalı olmayacağı anlamı taşımaktadır.

Bununla da bitse iyi diyeceğimiz bir husus da şudur;

Yol çizilen proje taslağına göre dağlık bölgelerden geçmekte, bu durum inşa-

at ve ulaşımın misliyle pahalıya mal olacağı anlamına gelmektedir.

Peki, bunca olumsuzluğa ve eleştiriye hatta Çin ile bölgeyi birbirine bağlayan birkaç demir ve kara yolu aktif olarak kullanılıyor olmasına rağmen Çin’in, (Kırgız yöneticilerini hiç zikretmiyorum bile, ümid ederim Kırgızistan’ın seçilen yeni Cumhurbaşkanı eski yöneticileri aratmaz), projedeki ısrarını neye yormak gerekmektedir?

Aslında bu ısrar bile Çin’in ilişki kurduğu ülkeleri nasıl borç tuzacağına düşürdüğünü, nasıl hammadde ve enerji kaynaklarını önceleyerek projeler yaptığını, ekonomilerini borç stokları yüzünden çeviremeyecek duruma getirdiği ülkelerin ya madenlerine ya da stratejik alanlarına çöktüğünü anlamak adına tam bir “pilot ülke” pozisyonundaki Kırgızistan’ı daha yakından takip etmek ve ondan dersler çıkartarak, Çin ile ilişkilerin yol haritasını belirlemek gerekmektedir[4].

[4] Konu ile alakalı geniş bilgi için Otabek Omonkulov’un Mayıs 2020 tarihinden Bölgesel Araştırmalar Dergisi’nin, 4. cilt, 1. sayısının 45 ila 115. sayfalarında yer alan, “Kuşak ve Yol Projesi bağlamında Çin-Orta Asya İlişkileri” başlıklı yazısına bakılabilir.

Geçen iki yazımızda Kırgızistan-Çin ilişkilerine değinmiş ve Kırgızistan'daki Çin yayılmacılığına dair siz değerli okurlarımızla bazı bilgiler paylaşmıştık. Bu yazımızda da yine Çin-Kırgız ilişkilerine değinmeye devam edeceğiz.

Ülkemiz kamuoyunda çok yer almasa da Kırgızistan'da 2018 yılı Aralık ayında, merkezine Çin'e karşı tepkiyi alan, bununla birlikte ülkedeki işsizliğe karşı da bir tepki olduğu anlaşılan "40 Çoro (40 Batır)" adlı bir sivil toplum hareketi yaşanmıştı.

Protestoya katılan Kırgız halkı Bişkek'teki Çin büyükelçiliği, Çin şirketlerinin ofisleri ve Hükümet binası önünde günlerce slogan atmış, sebep olarak da Kırgızistan'daki işçi, öğrenci ve tüccar gibi Çinlilerin gayr-i ahlaki davranışları ile fesadın yaygınlaşmasını göstermişlerdi.

Bununla beraber protestoya katılanlar, ülkedeki işsizlik ve yoksulluğun dayanılmaz boyutlara ulaştığı bir dönemde onbinlerce Çinli'nin ülkenin inşaat ve sanayi tesisleri ile tarım arazilerinde çalışmasına müsaade edilmesine de tepki göstermişti.

Protestocular bu hususlar yanında 2019 yılında inşaatına başlanmasa planlanan "Türkmenistan-Çin gaz boru hattı projesi anlaşması"nın olumsuz şartlar içerdiğine dair kamuoyunda dolaşan bilgilerden hareketle tepkilerini bu yönde de göstermişlerdi.

"Türkmenistan-Çin gaz boru hattı projesi"ne dair iddialara göre, anlaşma gereğince boru hattının Kırgızistan üzerinden geçecek kısmında hattın geçtiği güzergahın 150'şer metre sağ ve sol tarafı "güvenlik bölgesi" yapılacak ve bu bölgeler Çin güvenlik güçleri tarafından korunacaktı.

Böyle bir şayanın gerçek olması durumunda insanın aklına binbir türlü senaryo gelmiyor değil. Bu durum en başta bir başka ülkeye asker konuşlandırmak olarak ifade edilebilir ki, bunun uluslararası hukukta şartları bellidir. Bu anlamda Çin'in bölgeye asker yerleştirmesinin altyapısını nasıl oluşturacağı ise bir muamma ve kanaatimizce yakinen takip edilmeli.

Yine kanaatimizce Çin, şayet güvenlik amaçlı bu asker yerleştirme işini Kırgızistan'da gerçekleştirebilirse, bunu yakın gelecekte Kuşak-Yol Girişim'inin geçtiği her ülkede yapma ihtimali veya en azından Çin'in böyle bir teklifte bulunma ihtimali çok yüksek görüncedir.

Protestocular ayrıca Doğu Türkistan'da 2016 sonrası dönemde Çin Komünist Partisi'nin gayr-i insani uygulamalarla meşhur olan sözde "eğitim

kamplarına” sorgusuz sualsiz tıklılan Kırgızların muhatap olduğu ağır insan hakları ihlallerine de tepki göstermişti.

Zaten son on yılda hızla gelişen Çin-Kırgız sınır ticaretinde Çinlilerin etkisinin artması Kırgız halkı arasında Çin karşıtlığını her geçen gün arttırmaktadır. 2012 yılında açıklanan en son rakamlara göre Kırgızistan’da 90 bin Çinli yasadışı olarak bulunmuştu. Yine resmi rakamlara göre Kırgızistan’a her yıl ortalama 10 bin Çinli giriş yapmaktadır.

Kırgızistan’da resmi görevliler bile son dönemlerde ülkede yasadışı olarak bulunan Çinlilerin “ulusal güvenliğe tehdit oluşturduğu” kanaatlerini dilelendirmeye başlamıştır.

2015 verilerine göre Kırgızistan’da kayıtlı çalışan yabancıların %80’inin Çin vatandaşı olduğu göz önüne alınırsa, Çin’in Kırgızistan’da nasıl bir etkiye sahip olduğu veya gelecekte Kırgızistan’ın nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya kalacağına dair bir kanaat oluşturmak mümkündür.

Anlaşılan Kırgızistan’da zikredilen bu dönemde üst yönetim Çin ile ilişkiler geliştirmekten çekinmezken aynı durumu halk için söylemek mümkün görünmemektedir. Durum halk nezdinde, bugünlerde de değişmişe benzemiyor.

Çin ile Kırgızistan arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi, planlanan projelerin ülkeyi nasıl uçurumun kenarına sürüklediği ve buna mukabil

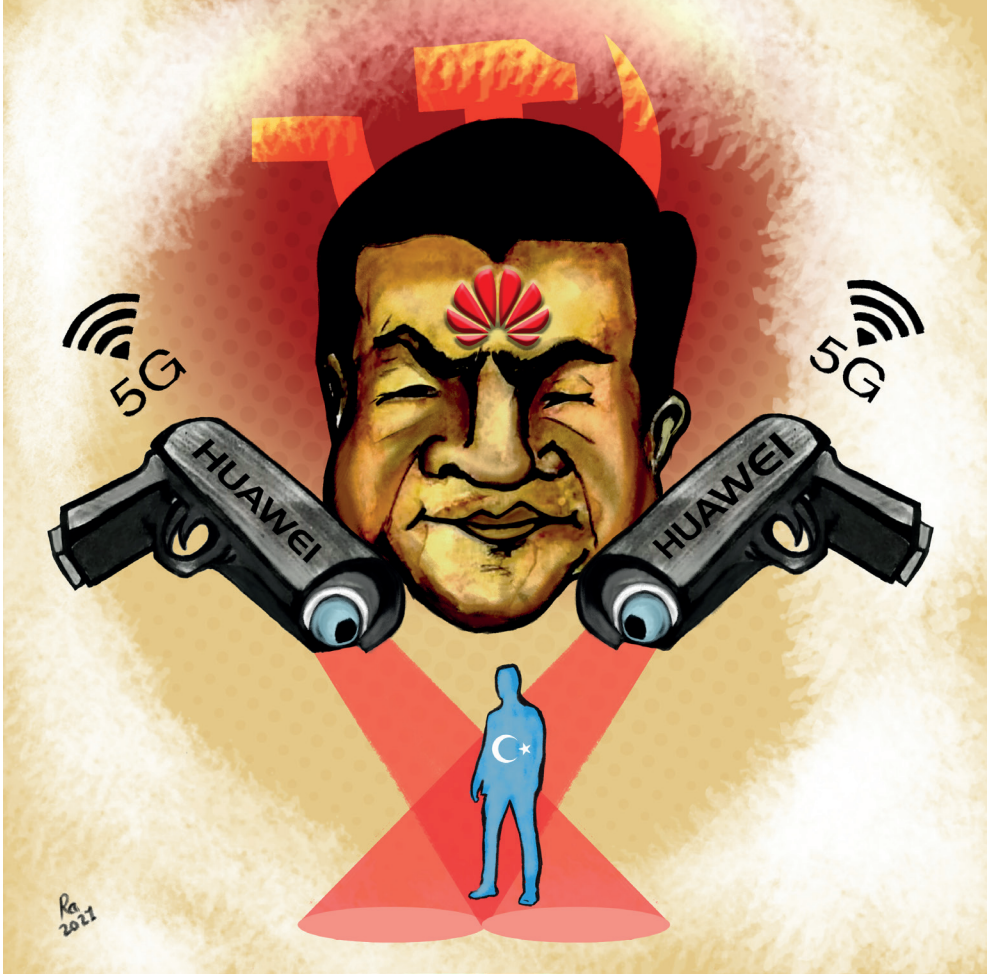
günün sonunda sadece Çin’in kazançlı çıktığı durumlar bundan sonra da daha çok konulacağı benziyor.

Kırgızistan’da Çin’in yaptığı veya yapılmasına destek verdiği her proje, ülkeyi finansal açıdan Çin’e daha da bağımlı hale getirmekte, dahası yakın gelecekte ülkenin egemenliğini ve bağımsız karar alma kabiliyetine bile etki edeceğini söylemek mümkün.

Söyle ki;

Kırgızistan’ın Çin’e borcu, Şubat 2018 itibarıyla, Kırgızistan’ın toplam dış borcunun % 65,5’üne tekabül eden, 1,8 milyar dolara ulaşmış. Bununla birlikte Kırgızistan, Kuşak-Yol Girişimi üzerinden de toplamda 4,5 milyar dolar Çin’den borç almış durumda.

Uluslararası finans kuruluşları, Kırgızistan’ı “aşırı borçlanma tehlikesi altındaki dünyadaki sekiz ülkeden biri” olarak değerlendirmekte. Bu duruma sebep ise kesinlikle Çin ile Kuşak-Yol Girişimi bağlamında girişilen yatırım bazlı projeler, Çin’e bağımlı ekonomik sistem ve ülke pazarının Çinliler vasıtasıyla neredeyse ele geçirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Tedbir alınmadığı takdirde önümüzde 5-10 yıllık süreç Kırgızistan’ı çok daha zor durumlara düşürecektir. Ülke ekonomisinin durumunun aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere her geçen yıl açık vermesi, durumun vahametini anlamak adına yeteri olacaktır kanaatindeyim..

■ Çin merkezli Huawei, Çin'in Doğu Türkistan'daki soykırım suçuna dahil olarak Çin Komünist rejimine Uygur Türklerini fişleyen yüz tanıma teknolojisi sağlıyor.

KAYNAKÇA

<https://adelinasfishta.blogspot.com>

<https://t24.com.tr>

<https://www.karar.com>

<https://www.aa.com.tr>

<https://www.ogunhaber.com>

DOĞU TÜRKİSTAN GERÇEĞİ

Doğu Türkistan'da neler oluyor?

Doğu Türkistan'la ilgili haberlerin hangisi gerçek, hangisi gerçek değil?... Dergimiz, güvenilir haber kaynakları ve yaşıyan tanıkların beyanlarıyla, Çin rejiminin insanlığa karşı suçlarını ve bu suçlarını örtbas etmek için servis ettiği gerçeğiği bilgi ve haberleri ifşa etmeyi, ayrıca günümüzde Doğu Türkistan halkının maruz kaldığı insanlık dığı zulümleri dünya kamuoyuna sunmayı hedefler.

Genel Yayın Yönetmeni **Abdulvaris ABDULHALİK**

Grafik Tasarım **Örkeş**

Editör **Muhammed Ali ATAYURT**
Abdulvaris ABDULHALİK

Karikatür **Radwa ADEL**

Yayın Kurulu **Doğu Türkistan Basın ve Medya Derneği**

Yayın Türü **Aylık Yayın**

Yazışma Adresi **Kartaltepe Mah. Geçit Sok. No: 6 Dük 2**
Sefaköy K.çekmece İSTANBUL

info@turkistanmedia.com www.turkistanpress.com www.turkistanmedia.com

+90 212 540 31 15 **+90 553 895 19 33** **+90 541 797 77 00**